

CHYŽE POD HORAMI

Obrázek ze Slovenska

BYLO PŘED JANEM KŘTITILEM. – PO NĚKOLIKADENNÍM parnu strhla se s večerem silná bouře a liják. Ve statku u Medvedů, v malé dědině pod vysokým Dumbierem ve zvolenských lesích, chtěli právě večeřet; ale jak začalo hřmít, nechali všeho. – Stará matka¹ zastřela okno bílým šatem a do plápolající na ohništi hranice hodila tři buzalky², zažehnávajíc takto bouřku. Dokud bouře trvala, všickni se modlili, gazda i čeleď, a teprv když se utišilo a hřmítí přestalo, šla stará matka s dcerami ven, dohlédnout k opozděné večeři; husopaska pokrývala stůl a starý gazda šel se podívat ven, či se vyčasilo, či ještě zaoblačeno. – Tma bylo jako v rohu a přšlo jako by z konve lil. „No, koho ta búrka pod holým nebem zastíhla, bude pamatovat!“ pravil vcházeje zase do pitvoru – osvětleného plamenem ohně, na ohništi v otevřené kuchyni hořícího, okolo něhož ženské šukaly.

Vtom ozval se ze dvora štěkot psa. „Cože ten pes, či vlka čuje či zlého člověka?“ pravil gazda, a vstoupiv do otevřených dveří, díval se ven do tmavé noci. – Po chvíli zaslechl kroky, ale příchozího neviděl, až stál před prahem. Byl to mladík v pocestném oděvu, vak na zádech, v ruce kovanou hůl, jíž se proti dorážejícímu na něho psu bránil, který až k prahu ho doprovázejí teprv na gazdovo okřiknutí odskočil. – „Dej Pánbůh štěstí, gazdo!“ pozdravil pocestný, vstoupiv do pitvoru a smekaje klobouk jako houba napučený.

„Dejž Pánbůh i vám,“ odpověděl gazda, a pozvedna nízkou, bílým beránkem obšitou čapku nad hlavou, pátravě se na pocestného podíval, tázaje se: „Kdo jste?“

„Jsem pocestný, v krajině zdejší neznámý; noc a bouře mne přepadla, zbloudil jsem ve tmě. Smilujte se a popřejte mi nocku a kousek chleba,“ žádal pocestný hlasem velmi lahodným.

„Vděčně, pojďte jen dále. – Lehko člověk v neznámé krajině

¹ Babička.

² Jehnědy vrbové o Květnou neděli svěcené.

zbloudí a dokonce v takové nesnadce¹,“ pravil gazda, vlídně hostu dvěře k jizbě otvíraje.

„Chytro, děti, spravte halušky, praženici a doneste, co dobrého máme, aby se host najedl. – Bude to ažda nějaký žák!“ kázala stará matka dceři, nevěstě a šestnáctileté vnučce Katušce, které chystáním večere se zabývaly, když ale cizinec do dveří přišel, s podivením na něho hledět zůstaly. – Po rozkazu vešla stará gazdina do jizby, kde právě host vak s plecí sundával. „Vždyť pak je umoklý jako zmok,“ pravila starostlivě, sahajíc mu po mokrém šatu.

„Suchá nit na mně nezůstala, neboť lilo na mne bez obrany, snad mně i vak promokl,“ pravil cizinec, rozvazuje vak, by se přesvědčil. Měl v něm několik kousků prádla, knížky, skříňku s barvami a některé potřebné maličkosti. – „Všecko suché,“ pravil spokojen. – „No v tom šatu ho ale nechat nemůžeme?“ mínila gazdina.

„To snadno se odpomůže,“ pravil gazda. „Zverka je taký chlap, jako jsú pán, a hádám, že pánovi oděv jeho dobře se hodí.“ Obrátiv se k husopasce, která s vyvalenýma očima na hosta hleděla, kázal, aby zavolala Zverku. – Děvče odběhlo a v malé chvíli přiběhl Zverka, gazdův bratrovec, mladý, štíhlý šuhaj. – Zaslechna, oč se tu jedná, rychle odskočil pro svůj sváteční oblek. – Všecko přinesl; bílou z hrubého sukna širicu, zpředu a okolo ovruby strakatým hedbávím vyšitou, košili s krátkým tílkem a širokými otevřenými rukávy, červeně vyšitými, oplecko z modrého sukna, též vyšité, široký kožený opasek s žlutými mosaznými přezkami a řetízky ozdobený, úzké bílé gatě a krpce s návlaky². Také širák přinesl i s pierem³. – Pocestný s přívětivým usmáním šaty přijmul, jen širák a košili vrátil zpět. – „Ale musíš pána do toho obléci, Zverko, vždyť on by se v tom neveznal,“ mínila hospodyně, a ukazujíc hostu na poboční dvěře do komory vedoucí, pobídla ho, aby se tam šel přistojit. – Host vešel do komory a Zverka šel za ním.

Netrvalo to dlouho a host, převlečen v selských šatech mimo košili, vyšel z komory. V šatu tom teprv viděti bylo, jak pěkně je urostlý. „Jako by to na vás ulil!“ zvolala gazdina, přinášejíc na stůl

¹ Nechvíli.

² Řemínky, jimiž se krpce k noze přišněrují.

³ Kytkou.

chléb a sůl, hostu na uvítanou. „Jsemť jak znova zrozen, a to jen vaší dobrotě a pohostinství děkuju,“ řekl host. „I rádo se stalo,“ pravila gazdina, „však se nám dráhně času nestalo hosta u našeho poctivého stolu viděti!“

„No pojezte našeho chleba a soli,“ pobídl gazda, a když si host chleba ukrojil, posolil a jedl, pravil gazda: „Jsemť tu jako v zákoutí, a proto zřídka kdy cizá noha o náš práh zavadí. A pán odkudže přichází?“

„Navštívil jsem strýce, který má živnost v hevešské stolici u Miškovce a u něhož každý rok bývám. Chtě se trochu po slovenských krajích ohlédnouti, vydal jsem se pěšky na cestu, neboť s vozem se nesmí člověk na svět dívat. Včera jsem byl na noclehu v Tisovci a povídali mi, že mohu být dnes v Brezně. Kdybych se nebyl hradské¹ spustil, byl bych snad i na místo došel; ale spustiv se hradské, dostal jsem se do lesů a tu zbloudil jsem. Kdyby mně nebyl plamen na hostinném vašem ohništi zasvitl a cestu ukázal, byl bych do rána v lese bloudil a snad v něm i zahynul.“

„Nuž daleko jste nezbloudili, neboť my tu pod Dumbierem jsme a do Brezna máme půl druhé hodiny chůze. Než žádnému neradím pouštěti se do našich hor,² kdo nezná horné pirtě³ a po hore chodit nezná; toho lehkou zmátá, že ani víc z hory nevyjde,“ pravil gazda.

Vtom přinášely ženské večeři na stůl a za nimi přicházela čeleď. – Postavili se okolo stolu, hospodář smekl čapku, přežehnal se a sepnou ruce začal se modliti: „Pane Bože, požehnej, cos darovati ráčil,“ a všickni ostatní hlasitě s ním modlitbičku krátkou odříkávali i pocestný. Ačkoliv nebyl takovému způsobu zvyklý, ctil přece domácí mrav. – Po modlitbě zasedli všickni za stůl, bílým plátěným ubrusem pokrytý; čeleď okolo dolního konce stolu, gazda s rodinou okolo horního konce, hosta posadili do rohu na čestné místo vedle hospodáře. Čeleď jedla z jedné mísy, gazda a rodina jeho měli talíře a rohové lžíce před sebou, hostu dali k talíři i vidličku i nůž. Také bylo na horním konci dvě jídel více, hostu ke cti.

¹ Silnice hlavní.

² Rozuměj lesů.

³ Lesní cesty.

„Nuž, přijměte zavděk, co Bůh nadělil a co se naspěch spravilo,“ pravila gazdina, přistrkujíc hostu mísu s cmírovou¹ polívkou. Host ale panského zvyku chtěl hospodyni přednost dáti, ale nedej bože – ani za svět by si nebyla dříve vyložila. „Hostu čest,“ pravila a host musel volky nevolky prvním býti.

Nastalo ticho, každý hleděl si svého, jen gazdina je chvílemi přerušila obvyklým každé hospodyni pobízením. „No, nechže se líbí těch halúšek, dobrá je to bryndza na nich; či té praženice?“² pobízela, ač hostu vyhladovělému dobře chutnalo. – Čeledí mlčela též; jen oči zvědavě po cizinci chvílemi se obracely. Zvláště ženské prohlížely s podivením cizince; ale nejpodivnější jim na něm byla tenounká, bílá košile a zavřené při ní rukávce s okružím okolo ruky, jako tam ženské jen nosily. Zverka s jakousi hrdostí na něho hleděl, domnívaje se sám sebe v něm viděti. – Nejvíc se však hostu Katuška obdivovala a nemohla ani dosti nadiviti se, kde se ta krása v něm vzala; vždyť pak, když do pitvoru vkročil, umoknut, rozčuchán, v šedé haleně zakrúten jako ve mhle, se jí nejinak zdálo, než že to nějaká mátoha neb černoknižník do chyže se vleče, až se ho ulekla. A tu hle, on se tak proměnil v švarného šuhaje, jemuž roveň neznala. – Tak malé, bílé ruce ani ona neměla, ačť jí vždy stryně Ula říkala, že má ruce jako víla. A vlasy tak černé pěkně nazad učesané ani jeden z šuhajů neměl, co jich koli znala. I ten Zverkův šat zdál se jí na něm krásnějším. – Nikdo tak neseděl, nejedl jako on a hlas jeho zněl jako zvon. Co jí hnětlo, bylo to, že oči jen ustavičně na talíř sklopené měl, mimo jídla nikoho si nevšímaje, jedva na okamžení oči zvedna. – Tu ale, když ho babička po mnohonáctkrát zase pobízela, složil vidličku a nůž na talíř, děkoval, zvedl hlavu vzhůru a tu po prvé potkaly se oči jeho s Katuščinými. Zalekši se, víčka černobrvá sklopila přes oči, jako kdy mrak hvězdičky zaklopí, a červánky rozlily se jí po líčku, pěkném jako z jádra. – Rychle pustila se do jídla, ale v chvatu přesedlo³ jí. – Stryně vedle sedící honem chtěla ji uhoditi mezi lopatky, aby jí sedlo, ale děvče proklouzlo jí pod rukou jak úhoř a ze dveří utekla.

¹ Z podmáslí.

² Vejce na másle pražené.

³ Zaskočilo jí soustko.

„Eh jašo¹, jašo,“ pravila káravě stará gazdina.

„Mladost – nerozum,“ omlouvala stryně.

„Je to dcera vaše?“ ptal se host.

„Vnučka, dcera po synovi,“ pravil gazda, a ukazuje na mladou ženu ponosité² postavy, sedící vedle muže vysokého jako jedle, pravil dále: „To naše dcera a to její muž, náš zeť. – Tuta,“ ukazuje na druhou stranu, kde seděla stryně a Zverka, „moje bratová³ a syn její Zverka. To je mi rodina dle krve⁴, a tito jsou mi rodinou dle zákona božího,“ doložil, ukázav s rodiny na čeládku.

Host díval se s jednoho na druhého, a neviděl než přívětivé, pěkné tváře, muži jako skály, ženy jako sosny, a tu přicházela s uzardělou tváří ta, která se mu přece jen nejkrásnější býti zdála mezi všemi. – Bylť on ji sice hned při vkročení do pitvoru u ohniště pozoroval, ale jsa umdlen a lačen neměl smyslu pro pozorování krásy. Hladovému jen chléb na mysli. Když hlad ukrotil a tělo občerstvil, obrátil mysl k tomu, co srdce blaží, ku kráse, a byla to očím jeho milá pastva, když tu viděl oproti sobě děvče jako makový květ – jak by jí Pánbůh sám dal na ten svět! – Lál svojí zpozdilosti, že si jí dříve nebyl všímal, a jako ona prve s jeho tváře, tak on teď s její očí skoro nespouštěl, a bůhví jak dlouho by se na ni byl díval, kdyby ho stará gazdina nebyla z příjemného zahledění vytrhla otázkou po rodičích, čili ještě na živu jsou?

„Matku nemám,“ odslovil. „Zemřela mi, když jsem malý byl; otec žije, ale všecek již k zemi skloněn je, jako zralý klas, a bojím se, že ho smrt záhy skosí. – Bratrů ani sester jsem neměl. – Z příbuzných neznám jen strýce, u něhož jsem právě byl. – Je mi co otec a velmi ho ctím.“ – „A či nejsú pán Slovák?“ divila se gazdina. „Já jsem Čech,“ odpověděl host.

„Čech, nuž to se mi líbí,“ zvolal starý gazda, „ját myslil, že je pán hen od Trnavy, Slovák.“

„Pán rozpráví slovensky, jak by Slovák od kořene byl,“ divil se mladý zeť.

„A proč by nerozprávěl, vždyť Slovák a Čech jednoho stromu

¹ Pudivětre, blázníčku.

² Vysoké, pěkné.

³ Bratrova žena.

⁴ Rodina i příbuzenstvo.

jsou list, a lehko si rozumí,“ pravil gazda. – „Nuž a kdeže pán domovem? – A jakéže jmeno pánu?“ obrátil se k hostu. – „Jmenuju se Bohuš Sokol,“ odpověděl mladík, „domovem jsem v Praze!“

„Bohuš, jaké to pěkné jmeno,“ myslila si Katuška v duchu; stará gazdina ale mínila nahlas, že je host věru jako mladý sokol.

„Nuž ale srdce milené,“ zvolal starý gazda všecek uradován, „z Prahy že jsú? – I já v Praze byl, věru jsem byl! Ej bystu bohu, nedal bych to ani za živú hlavu! Ale musím vyjeviti panu Bohuši, že i naše rodina z Čech pochází. Za času velkých súr¹ v Čechách vystěhovala se naše rodina s mnoha jinými rodinami z Čech do zdejších krajů a zde se napotom usadila. – Byly to tvrdé časy tehdáž, jak mi praděd rozprávěl, súra za súrou, kárha² za kárhou přicházela, a naostatek přivalili se na naše kraje Turci pohané, jako zlá voda, která kam se rozleje, do pusta vše zhubí.“

„A sem až do těch pralesů a hor přišli Turci?“ ptal se Bohuš.

„Eh kamže by nebyli přišli psí ti synové,“ pravil gazda. „Od Filekova prodrali se horami a na naše dědiny. Byli by vše do pusta pohubili, kdyby nebylo lubětovského junáka Vávry Brezuly. – To byl junák! Ani sto Turků se nebál a jmeno jeho strachem bylo Turkům. Dvakrát byli v naší krajině, loupili, pálili a chtěli se na Vávrovi pomstít, ale on, to šavlí, to lstí po obojíkráte jich zahnal, mnoho pobil, po druhé i samého agu zabil. Tak zachránil on jediný celé okolí, neboť všichni obyvatelé do hor utekli, slyšíce, že Turci jdou. Šel o slovenském tom junáku hlas daleko, až za naše hory, a zde vám každý ukáže prosmyk mezi horami, kde se proti celému davu Turků ubránil, je zahnal, i studni Turkovu, nad níž agovu hlavu vztýčil. – No však vám o něm ještě povím. Teraz vám chci ukázat náš nejdražší poklad, který nám otcové naši z Čech přinesli a který se v naší rodině dědí od otce na děti a od dětí na dětné děti, od kolikátého již kolena.“ – Dořknuv obrátil se, otevřel malou almárku starodávního díla s vypuklými dvířkami, která v rohu za stolem na lavici stála, a vyndal z ní skřínku, pěkně vyřezanou z dřeva fladrového³. V skřínce ležela v hedbávném šátku zaobalená

¹ Bouřek, násilí.

² Neštěstí.

³ Jasanu.

kniha, vázaná v dřevěných, kůží potáhnutých deskách s mosaznými sponami. – Bylo to Písmo svaté. – Jako by se ostatků svatých dotýkal, s takou úctou bral gazda knihu do ruky; když ji byl rozbalil a otevřel, položil ji před hosta. „Hle,“ pravil, ukazuje na popsané uvnitř desky, „tu celá naše rodina vypsána, kdy se který narodil, oženil i umřel, od Prokopa Žatného, který z Čech sem přišel, až na mého bratra a syna; – hle tuto Jura Žatný! – Nemyslel jsem, že budu já úmrtí jeho sem zapisovat a že ho tak nezadajky ztratíme, – jako by ho z čista vedra jasná střela zabila!“ vzdychl starý gazda.

„Eh, byl nám to veliký žal, když jsme my staří rodiče své hodné, mladé děti naříkati¹ museli,“ pohnutým hlasem pravila gazdina. –

Mělt v knize mimo úmrtí a narození každý úd rodiny i to poznamenáno, jaký byl a co pamětihodného vyvedl. – Tak bylo o Martinu Žatném zaznamenáno: „Byl to muž jako na dva kraje nůž! Bojoval proti Turku pohanu a padl pod Bělohradem! – Bůh mu dej věčnou slávu!“ – U Pavla Žatného stálo: „Byl člověk vědomý a spravedlivý. – Kupčil se světem s čipkami² a byl až v zemi španělské v městě Madridu, odkud mnoho peněz domů přinesl. – Pokoj mu!“ – U Ondrika Žatného stálo: „Odpusť mu Pánbůh; byl planý chlap! Utopil se v sladké vodě!“³

Bohuše zápisky ty velmi zajímaly; když ale četl o Janku Žatném – otci gazdově –, že zabil čtrnáct medvědů, bratr jeho pět, o gazdovi, že jednoho napolo v náručí udušil a napolo sekerou ubil, když mu v noci na oves přišel, – nedůvěřivě se jaksí usmál. – Gazda to zpozoroval; i pokrčil rameny, řka: „Pán to ažda za nepravdu drží? – Nuž hla, či pravda či nepravda.“ Při těch slovech odhrnul gazda krátkou košilku s mohutných prsou, odhrnul široké rukávy pod samou paží a ukazuje na zjizvená prsa a rámě pravil: „To jsou jizvy od medvedích drápů, když jsme se spolu na ovsu pasovali! – Ej věru, mladý pane, kdybyste mezi námi žil, takovým bitkám by-

¹ Když umře některý úd rodiny, nejbližší příbuzný nad ním naříká. Matka nad dětmi, sestra nad bratrem. Kdo nemá příbuzných, je-li svoboděn, naříká nad ním některá z děvčat; je-li ženatý neb starý člověk, jedna z žen. – „*Nemá ho kto nariekat*“ je výraz největší opuštěnosti. –

² Krajkami.

³ V pálenice.

ste se nedivil. Vždyť můj syn tak mladý byl a tři medvědy zabil.“ – „Eh kdyby nebyl raději žádného zabil, mohl tu sedět mezi námi i mladá jeho žena, a Katuška nebyla by sirota,“ vzdychla si stařenka a Katušce se oči zalily.

„Eh nedá to chlapu! – Když se s mackem potká, každá čiva¹ v těle se otřese, a už nechť tu o život jde, jen na něj! – Tak bylo i s mým synem; už co mladý chlapec znal dobře střílet, a když vyrostl, nebylo medvědí polovačky, aby na ní nebyl Juro Medvedovec býval. Musím pánu povědít i to, že otec můj, pověstný medvedobijce, dostal prezvisko Medved a to přeneslo se i na všecku rodinu, byť i některý nebyl nikdy medveda zabil. A už nyní ani nevědí sousedé, že máme jiné jméno, hiba pan farář; jen se všecko u Medvedů volá. – Jen dvacetiletý byl Juro a už dvakrát s gajdami ho přivedli z polovačky², ale po třetí šel nešťastně!“ vzdychl gazda hluboce. – Po chvílkovém zamlčení pravil dále: „Byla na Černém Hronci velká polovačka na medveda. Mnoho tam bylo střelců, i Juru volali, neboť šel o něm hlas po celém horním vieděku³, že je střelec na slovo vzatý. – Ráno, když měl jít, prosila ho Ilena, mladá jeho žena, aby nešel na lov, že se jí o bílých růžích zdálo a to že znak žalosti. – Ale on se jí vysmál. – Matka, moje staruška, nechtěla ho pustit, prosila, aby se nevydával na cestu, že je na votochu⁴, osudný to pro něho čas.“ – „A proč to osudný?“ ptal se Bohuš.

„Nuž, při porodu věstila mu stará věstice, co hen v lese bydlí, že bude šťastný, ale aby se chránil vydávati se na cestu na votochu. Nemá tomu člověk, jak pan farář káže, věřit, ale takové věstice jsou vědomice a mnoho vědí, co jiní lidé nevědí. Moje stará jim věří, a bych ji uspokojil, říkal jsem i já Jurovi, aby zůstal doma; ale nebylo platno ani moje slovo, ani prosby máteře a ženy, nedal si vůli zlomiti a přece jen šel.“ – „Neměl jste mu, švakre, tehdáž povolovat,“ ozvala se švakrová, „vždyť jste hlava naše a všickni vás posloucháme.“ –

¹ Nerv.

² Na čí ránu medvěd, při lovu smrtelně raněn, padne, ten je první střelec a vedou ho s hudbou domů.

³ Okres. Horní, dolní vieděk, vieděcký pán, vieděcký dům. (Zvoleň.)

⁴ Poslední čtvrt měsíce. „Jaký votoch, taký nov,“ říká se.

„Však víš, Ulka, že jsem nerad strmý, ani na vás ani na koho jiného. Přál jsem mu radost; že se v žalost obrátí, jsem se nenadál,“ pravil gazda. „Když z domu vyšel,“ připomínala stařenka, „přešla ho susedova Mara s prázdným¹. Prosila jsem ho naposled, aby nešel, že se mu zlé znaky ukazují, ale on mi odpověděl: „Cože, mamuška, rozprávíte, všude jsem pod nebem a v rukou božích. Co mi Bůh přisoudil, to mne věru nikde nemine,“ a přece jen šel. – Ach bo-dejž mu jelení jeho nožky na prahu byly přirostly!“ povzdychla stařenka zaplakavši. – „Bylo to posledníkrát, co jsme ho viděli živého,“ pravil zase po chvíli gazda, podpíraje šedivou hlavu o lo- ket, „byltě tam mezi střelci zeman jeden z dolní země, který prvníkrát na medvědi polovačce byl, a hádám medvěda nikdy ne- viděl. – Postavili pod jeho stanovisko Juru, aby ho v čas nebez- pečenství chránil. Nuž hle – zdívený² medvěd právě Jurovi prv- nímu do rány přišel; Jura vystřelil a medvěd smrtelně raněn bolest- ně zařval a vrhl se v bok, kde zeman stál. – V tu chvíli ale trefila ho rána druhá z Jurovy dvojky, klesl na kolena, a tu padla třetí rána a Jura trefen kulí zemanovou, určenou medvědu, klesl mrtev vedle něho. – Kéž by byla planému tomu střelci ruka zkameněla, než vystřeliti měl! – Přinesli nám ho střelci večír domů,“ pravil gazda s hlubokým povzdechem, „na medvědí kůži, která mu co prvnímu střelci přináležela. – Co tu bylo žalosti – to myslím že by nedovedl nikdo vypraviti. – Div že jsme z rozumu nevyšli lek- nutím! Byl on ozorné³ chlapisko a dobrý jako kousek chleba; byl hodným synem i manželem. Ach ta ubohá naše Maruša, div jí ža- lem srdce nepuklo; od té doby hynula, vadla jako ta jabloň, když jí kořen podtne, a za rok jsme odnesli i ji za Jrou. Zůstala nám po ní jediná její halúzka,“ dopověděl gazda, ukazuje hlavou po slzíci Katušce.

„A cože ten zeman, kdo to byl?“ ptal se Bohuš, s pohnutím se na smutnou tvář Katuščinu dívaje.

„Dost se proto trápil,“ pravil gazda, „a pušku tu chvíli o strom

¹ Když se kdo na cestu vybírá a přejde ho někdo, nesa prázdnou nádobu, má se vrátit, neboť zle pochodí. „Ažda ma dakto s prázdnym prešiel, že sa mi zle vodí,“ říká se.

² Vyplašený.

³ Nádherné, veliké postavy.

rozbil a zaklel se, že nikdy více střílet nebude. Byl i u nás; prosil, abychom mu odpustili, všechno jmění svoje dával vdově a Katušce. Ale nač by nám byly peníze jeho, Pánbůh nám dost nadělil – všechno bohatství jeho nebylo by jedinou slzu smylo. Odpustili jsme mu, vždyť to svévolně neudělal. Chlap střílí, ale Pánbůh kule nosí, a co že může člověk oproti božimu souzení!“

„Pánbožek dal, Pánbožek vzal, jméno jeho budiž pochváleno,“ pravila staruška, utírajíc si uslzenou tvář.

„Na věky věkův,“ dodal gazda, a políbiv bibli, do šátku ji zabalil, v skříňku uložil a do almárky zase schoval.

„No děti, vstaňme a připravte pánovi lože, bude umdlen po cestě,“ kázala gazdina. Host se sice omlouval, že není umdlen, ale hospodyně přece jen vstala od stolu. S ní zároveň zvedly se dcera, vnučka a stryně, odklidily se stolu a ven odešly. Zet, ježž rodina Blažo volala, také vstal, a jda do vedlejší komory, přinesl na sítku rozkrájený dohan a tři krátké hliněné dýmky s drátěnými vrchnáčky, což vše na stůl položil. – „Či neporoučí pán faječku?“ ptal se hosta.

„Já jsem sice slabý kuřák, ale v společnosti rád si zakouřím,“ odpověděl host, chtě jednu z napchaných dýmek si vzít. Ale Blažo mu nedal. „Dříve se musí zapect,“ pravil. Bohuš nevěděl, co tím myslí; i pravil mu gazda: „My zde na Hroně máme za to, že dohan, když se v pipě zapeče, mocnější je, a protože ho jinak nekouříme než tak. Necht nakladou¹ na kozub, abychom nemuseli k ohništi,“ kázal gazda. Blažo skočil ven a o chvíli přišla Katuška s plnou náručí chvoje, – a opět o chvíli praskal ohníček na kozubu (krbu) při velikých kamnech ve zdi, a Katuška zase odběhla, jen tak půl-očkem na hosta pohlédajíc. Když chvůj shořela, shrabal Blažo uhlí na krbku a při kraji do žhavého popele položil zvlhčeným dohanem napchané a vrchnáčkem volně přiklopené dýmky. –

„Nuž vidí pán, tak zapekáme. Nyní se to nechá, až se dohan začne zdúvat, potom se pipa vezme, první duch se vyduchne od sebe, potom se pěkně rúče (krásně) dohan urovná, zaklopí a fajčí se.“ – Mezitím se dýmky zapekly a Blažo podal jednu hostu, jednu gazdovi a jednu sobě nechal.

¹ Rozumí se: oheň rozdělat.

„Eh bystu svete, dobrý to dohan,“ bláhal si gazda po několikátém zaduchnutí. – „Štítnický to, a z první ruky; když dvě faječky vykouřím, nuž mi vždy odlehne.“

„Eh věru tak,“ přisvědčil Blažo, ale Bohuš nemohl cvičeným těm kuřákům přisvědčit, ani s nimi se závodit, nebylt zvyklý ani mnoho, ani tak silný dohan kouřit jako Hronec.

„A či jdú pán prosto domů?“ ptal se gazda Bohuše, když si trochu poduchal, „či se chtí ještě někde po našich krajech zabavovat?“

„Rád bych v zdejší krajině déle pobyl, ale nemohu; hodlám přímou cestou domů,“ odpověděl Bohuš.

„O den, o dva dni zle nebude, a věru by nás to těšilo, kdybyste chtěli u nás pár dní pobýt. Můžeme jít na Dumbier, na salaše, a zítra je předvečer Jana. Nuž, viděli byste, co v Praze nevidáte, a kdybyste za to i platili. A či jste viděli kdy Jana pálit?“ – „Neviděl jsem, ale i po Čechách se ještě v některých místech pálí ohně před Janem Křtitelem, ale od nějakého času pomíjí pomalu způsob ten, až docela zmizí jako jiné pěkné obyčeje. Nemělo by to býti, neboť staré naše obyčeje, zvyky a mravy silnou záštitou jsou národního života,“ pravil Bohuš.

„I zde se mnohý starý obyčej zapovídá, nuž ale my si nedáme, co se toho týče, do kaše dúchatí, a přece jen své staré zvyky vykonáváme,“ pravil gazda.

„Jen aby nebyla taková nechvíle zítra jako dnes, sice je vše zkaženo,“ namítl Blažo. – Vtom přišla Katuška, přinášejíc tři pohárky hriatého¹. Uzardělá postavila je na stůl, neboť se Bohuš na ni díval, a sotva mohla vyřídit, že je lože pro hosta připraveno, že může na odpočinutí jíti, kdy mu vděka. – Bohuš se děkoval a gazda ptal se jí, čili ještě „padá“ (dešť).

„Už se vychviluje, dědoušku, a nebe obsypalo se hvězdičkami, ažda bude zítra pěkný den,“ odpovědělo děvče. „Kdyby se vyčasilo, dobře by vám svědčilo na zítřejší radovánky. No ale že nám, pane, neodcházejte zítra, slovo na to?“ ozval se gazda. – „Rád, gazdo, ten den u vás zůstanu; je mi u vás tak mílo, jako bych v matčině klíně spočíval,“ odpověděl host, podávaje gazdovi ruku.

„To nás těší,“ kývnul spokojeně starec. Katušce se očka zaleskly,

¹ Hriato páleno. Kořalka svařená s medem a kořením.

i vyběhla rychle ven a přede dveřmi si poskočila a začala zpívat, až se to po chyži rozléhalo.

Když Katuška odešla, začal se gazda na Prahu vyptávat a divil se, jak se mnoho změnilo, neboť uplynulo as dvacet let, co on v Praze byl, a to na krátký čas. Po shovoru mužů, a když vykouřili a hriato vypili, odebrali se všickni na odpočinek. – Stará matka vedla Bohuše s hořícím kaháncem z pitvoru přes několik schodů nahoru do malé, čisté jizbičky, kde bylo bílé lože přichystáno a na něm pokrývka z medvědí kůže. Na stěně visely dvě pušky, šavle a dvě pěkně vykládané valašky; na protější stěně mužské šatstvo. – Nábytku nebylo v jizbě mnoho, ale vše z dřeva jasanového čistě dělané. Okna zavěšena byla bílými plátěnými záclonkami, okolo krajů červeně vyšitými. Podlaha pokladena byla rohožemi. Všude po celé chyži pozoroval Bohuš zámožnost a pohodlí vedle prostoty, ale v každém koutku bylo vidět správu čisté ruky ženské a po celé chyži vanul duch, jako by dobrou myslí vykouřil. Když vešli do jizby, postavila stařenka kahanec na stolek, pak přistoupila k loži, nakypřila trochu podhlavnici, přejela rukou pokrovec, ohlédla se na zbraň nad ložem, a když se k Bohušovi obrátila, měla oči plny slzí. – „Zde bydlel v této jizbě nebožtík syn můj s Marušou. Hen ta puška byla jeho, i ta pěkná valaška, i cedilo¹ a čutora², a tuto medvedí kůži on si vydobí. Veselo tu bylo, když tu žilo mladoženstvo, ale nyní, vidím, tu smutný je každý kút. No, – daj vám Pánbožek dobrou noc, synku, nechť se vám pekného čos přisníje,“ pravila stará pohnutým hlasem, a pohladivši hosta po ruce, odešla. – V pitvoru zastavila se u ohniska, neboť opatrování ohně na ohnisku, aby nikdy nevyhasl, měla ona na hlavě³ co stará matka (babička). I shrabala opatrně každý živý uhel do jamky uprostřed ohniska, vše kolem obložila popelem a navrch chvojem pokladla. – Nedej bože, aby oheň na ohnisku vyhasl a stará matka oheň od sousedů prositi musela! Ani bratr bratru oheň rád nepůjčí⁴, po-

¹ Taška vlněná, bílá, černě vyšitá, s dlouhými třísněmi, která se přehozená přes plece nosí, a v ní, co na cestu třeba.

² Dyňová láhev kulatá, opletená lejčím. Bere se jen na cestu.

³ Na starosti.

⁴ Na krbu, v peci, všude může oheň vyhasnouti a opět se rozžehnouti, jen na domácím hlavním ohnisku musí oheň vždy živý býti.

něvadž víra taková, že se tím štěstí z domu vynese. Také obětování ohni bylo povinností staré matky; od každého jídla, co se na ohnisku vařilo, dostal oheň; i všechny odpadky od jídel a všechny drobtý hodila stará matka do ohně se slovy: na obetu. – Když gazdina oheň uložila, šla spat a po chvíli vše utichlo. – Bohuš ale, jakkoli po cestě umdlen, nemohl dlouho usnouti; vše, co viděl a slyšel, tanulo mu na mysli, a především dvě očka jako jiskřičky. – Ani by si nebyl pomyslíl, že ty očka také bdějí.

*

Slunce stálo již v plné své kráse na obloze, když se Bohuš probudil; rychle vyskočiv z lože, začal se oblékati, neboť hospodyně navrhla hostu, že by mohl jíti ráno se stryní na Muchovo, kde stál báča jejich salašem. – Obléknuv se opět do Zverkových šatů, ant mu jeho nebyli dali, vyšel druhým vchodem z jizby na pavlač, která se táhla podél chyže. – V podivení zůstal stát, vida před sebou na vše strany, kam jen oko pohlédlo, skupení zelených hor do oblak čnějících. – Chyže ležela na sklonku vrchu do údolí hronského, při samém lese. – Na pravém boku stál kostelíček a fara a pod kostelem jako v kotlině ležela roztroušená dřevěná stavení, s pavlačemi; žádná z pavlačí nebyla ale ze sloupečků sestavena a pěkně vyřezána jako ta, na níž Bohuš stál; žádné stavení tak sporiádané a velké jako horní chyže. – Na prostranném dvoře stál starý košatý ořech, po straně holubník a studně. – Zásep dlážděná byla čistě umetena. Po stranách byly budovy hospodářské. – Na úslunní straně při stavení byl sad a malá zahrádka. Okolo všeho ohrada nízká, zděná, na níž rostla živá lesina (*lycium europeum*). Na dvoře batolila se a kutila rozličná hydina (drůbež) – u mrviště hrabala prasnice s mladými, před vraty ležel bílý, krásný vlčí pes Dunčo, zarytý to ale nepřítel vlků, – a na kládě u přístěnku seděl hlavatý kocúr. – Nad ním pod střechou, na níž tu a tam sazenička hrmotresku¹ se zelenala, hnízda měly vlaštovičky, jimž kdo by ublížil, hříchu by se dopustil a pokuty neušel, a ve vrcholu ořechu křičeli vrabci, jako by seděli v sněmu. – Tu vyšel na práh Zverka,

¹ Netřesk.

a vida Bohuše na pavlači, dvěma skoky stál u něho. „Dobré ráno – no či jste se vyspali?“ ptal se s usmívavou tváří. „Až příliš dlouho jsem spal, jak vidím,“ pravil Bohuš.

„Byl jsem už na posluchách u dveří, či jste hore, ale jste spal jako had v zimě. – My vstáváme před zorami, nebo je mnoho roboty. A či se vám líbí ten výhled?“ – „Je překrásný!“ zvolal Bohuš, a ukazuje na nejvyšší vrchol, ptal se, zdali to Dumbier. –

„Věru Dumbier, ten nejvyšší s tou plešivou hlavou; byl jsem tam s dědom, jaj ale je strmo tam hore; musíš tu pokolinsko, tu čtyrnožky, ba a i hadmo¹ lézti, a nic ti tu, ni dubu ni buku, len skála a kosodrevina, ale vidět je věru do půl světa. Nuž a tam hle pod Dumbierem je hola Baba, a hen tam Magura, Peklo, Čertová, co se jde přes ňu do Liptovské, a hen ta černá je Králův laz; a tu ty menší jsú Okošená, Hrádek, Muchovo, čo jsú naše salaše, a tuto za kostelem je Brezina, tam budem pálit Jana.“ – Právě když Zverka přes kostel ukazoval, vyšlo z něho několik mužů stejně oblečených, stejně vysokých. Měli modré kamizoly, černě šňurované, též takové nohavice, opasky, krátké černé vesty, boty vysoké a kulaté klobouky s nevelkými střechami. Mezi nimi šel kněz v taláru a za nimi ženské. Před kostelem pod lipami se zastavili, každý podal faráři ruku, také některé z ženských podávaly jim ruce, potom rozešli se, muži a několik žen obrátili se od kostelíčka mezi pole, farář do fary vešel a ostatní dolů do dědiny.

„Kdo jsou ti muži?“ ptal se Bohuš.

„To jsou hen tam z dolní dědiny, Lehotané, čipkáři², co kupčí se světem. Když přijdou z ciziny, jdou nejprv do kostela a k stolu Páně, a když zase do světa musí, než odejdou, opět do kostela jdou a k stolu Páně, to vždy tak. A pan farář dá jim požehnání, aby se jim dobře vedlo na cestě,“ pravil Zverka.

„To je hezký způsob. A kde kupují krajky ti krajkáři?“

„Hen okolo Bystrice od haviarek³, co je samy robí; jsú velmi chudobny. I naše dívky znají čipky plést, ale si přece jen ty pěkný rúči⁴ na jarmoku v Brezně kupují. No ale teraz pojdte k snídání.“

¹ Jako had.

² Krajkáři.

³ Havířek.

⁴ Krásné.

Snídaní stálo již na stole, ale jen pro hosta. „Musíte odpustit,“ omlouvala se gazdina, „že jsme na vás nečekali; čeleď jde včas ráno do práce, a je to domácí již zvyk, že snídáme pohromadě.“

„Netřeba rušiti domácí zvyk ospalci k vůli,“ usmál se Bohuš a s chutí pustil se do snídání. – Přišel také gazda do jizby a jeden po druhém přáli hostu dobrého rána, i Katuška; každý se mu již směle podíval do očí a nic se ho neostýchali, vždyť pojedl s hospodářem chleba a soli, spal s nimi pod jedním krovem, byl tedy již jako jejich, k čemuž i oblek národní i slovenská mluva přispěla.

„A či půjde pán s námi?“ ptala se stryně.

„Velmi rád, vezmete-li mne jen?“ pravil Bohuš.

„Nuž, proč bychom nevzali, jen pojďte, bude nám veseleji. Nuž a ty synku, hybaj, nach sa Katuša chystá.“

Bohuš jak slyšel, že půjde i Katuška nahoru, rychle běžel pro klobouk a nezapomněl s sebou vzítí náradí kreslicí. Ale nevěděl, kam s tím v neobyčejném obleku, kde nebylo kapes v kabátě. Nesl to tedy v ruce. Když přišel dolů, stáli již přichystáni na cestu Zverka, stryně, Katuška a Zuzula služka, která měla syrece dolů přinést a bryndzu.

„A cože to tu máte?“ ptal se gazda, ukazuje na kreslicí náradí. Když Bohuš pověděl, co a k čemu to nese, pravil gazda: „No, to najde pán mnoho pěkných obrázků, ale dajteže pánovi cedilo, aby si to mohl schovat.“

„Vždyť by se nenesl pán s cedilem, ale může si to dát za opasek nebo do kabanice do rukávu; v letě nosí se jen přes ramena přehozené, a proto se rukávy dole zašijou, aby se tam mohlo něco dát,“ poučoval Zverka.

Bohuš schoval tedy náradí do rukávů, kabanici přehodil přes ramena a lehce ji přes prsa řemínkem upevnil. Zverka, který ho ustavičně od hlavy do paty měřil, zpozoroval, že nemá návlaky u krpců dosti přitažené, ihned shýbl se a stáhl mu je, aby se mu prý lehko šlo, a gazda vida, že drží v ruce bambasku, zakroutil hlavou, a že se taká palice k tomu šatu nehodí, jen prý k plundrám. Obrátě se do chyže, přinesl valašku se širokou sekerkou, topořiště pěkně cínem vykládané, a podáváje mu ji, pravil: „Nuž hle, bez tejto Hronec nevyjde z domu. Trefí se potkat zlou zvěr, aj co horšího, zlého člověka!“

Bohuš poděkoval upřímnému gazdovi, všickni dali sbohem a dali se na pochod. Dunčo šel s nimi a rejdlil a štěkal okolo nich, jako by věděl, že jdou k bratřím na salaš.

Ze dvora vyjdouce, šli žitným polem. Katuška zůstávala pozadu a jdoucí dělala kytici z nevadzy (charpy), ohníčku (máku), kukolu, stračí nožky a všelikého kvítí polního, co po ruce měla. Když ji hotovou měla, strčila za šněrovačku. Vždyt by ani děvče děvčetem nebylo, kdyby v neděli kytice za šněrovačkou nemělo, jako zase šuhajové za kloboukem je rádi měli. Katuška měla vždy ráda kytici, a dokonce k nedělnímu šatu. Divila se babička, když Katuška ráno místo do bílé plátěné, jako všechny ženské v pracovní den nosily, do zelené, v množství záhybků složené sukně se oblekla, která se přece jen v neděli nosila. A nejen zelenou sukni vzala, ale i bílou pásovanou fěrtušku s širokým červeným tkalounem, který dvakrát okolo pasu otočený měla. A kdyby jen fěrtušku, ale i košilku, košilku bílou jako labuť, tenkou jak kment, modře a červeně vyšívanou u rukou, u krku a na ramenou. A na košilku šněrovačku barvy karmazové (karmoisin), světlomodrou pentlí lemovanou, na tři spony zpředu zapnutou, krátkou, aby viděti bylo na dobrou dlaň mezi ní a pasem bílou košilku, jak to žádal kraj. Na krku černou úzkou stužku, na dvě smyčky zpředu zavázanou, mezi smyčkami malý stříbrný křížeček přidělaný. Na nohy čizmy z korduánu oblékla. Na hlavu ráda by si byla dívčí ozdoba, partu¹, posadila. Měla ona partičku, zlatem, stříbrem vyšívanou, věncem okrášlenou a stužek při ní nesčetné množství, – takové nemělo daleko široko žádné děvče. Mělo ale také málokteré děvče tak možnou rodinu a dědouška a babičku, aby jezdili každý rok na velký radváňský jarmok, kamž přijíždějí kupci z Vídně, z Peštu a z daleka s drahými věcmi, z kterých se vždy něco zalíbilo babičce i dědovi i Katušce. – Nuž tedy partičku vzít nemohla na salaš, ta byla jen na neděli a nevěstám. Tedy si pěkně krásné světlé vlásky dozadu sčesala, upletla vrkoč, stužkami propletla a na konec přivěsila červenou mašli. Dlouhý, plný vrkoč měla jako řemen. Pod páží

¹ Náčelka; obyčejně z kůže neb látky hedbávné, tuhá, as 3 coule vysoká, bohatě zlatem vyšitá. Vzadu je růže ze stužek, od níž množství stužek dolů na ramena vlaje.

svinula si bílou plenu; ale oblekla kabaničku bílou soukennou, vyšivanou, již v letě jen ženy nosily; v zimě teprv děvčata, když se ženy kožíšku chopily, vzaly kabaničky. — Když se tak Katuška ustrojila, divila se babička, ale když Katuška řekla, že to hostu ke cti a že i Zverka sváteční košili vzal a stryně káпку¹, neřekla nic; co Katuška chtěla, vždy babička také chtěla. Bílý ručník (šátek) musela ale přes hlavu uvázat, neboť se babička bála, aby ji ošial² nechytil a líčko aby jí neohořelo.

„Ale Katuška, věru bys i nám pierko uvázat měla; či nevidíš, že to, co jsi mně v neděli dala, pán na klobúku svadlé má, a já nemám žádné. Vždyť i bača by se nám vysmál!“ pravil Zverka, když si Katuška kytici za šněrovačku strčila.

„A či by se pánovi líbilo?“ ptala se Bohuše, s líbezným úsměvem se naň obrátíc.

„Jaký by to musel být člověk, aby se mu nelíbila kytice od hezkého děvčete podaná,“ odpověděl Bohuš.

Katuška neřekla nic, ale utrhnuoc rychle několik charp, vyběhla na mez zapáchající mateřinou duškou a rozličným kořením, a s meze, sem tam poletujíc jako motýl, sběhla na pestrou lučinu — kvítek mezi kvítka. Trhajíc kvítí zpívala:

*Čože si robila na lúke zelenej?
Perečko som vila z ružičky červenej.*

*Tá Lintava lúka samým kvietkom kvitne,
to moje srdienko len mi do nej lipne.*

Nedalo Zverkovi, aby si také nezazpíval:

*Čie to dievča, čie to na tej lúke zpieva?
Moja frajerečka na perečko sbiera,*

začal silným hlasem, až se to daleko rozléhalo.

¹ Bílý čepeček, co ženy nosí, se širokými krajkami, které jim do půl čela visí a pěkně sluší.

² Od slunce zápal v mozku.

„Neříká se darmo, kde Slovenka, tam zpěv; zde vpravdě celý den slyšeti zpěv při jakékoli práci,“ pravil Bohuš, „že se věru čemu diviti, kde těch písni naberou.“

„Katuška by vám hned zazpívala, že ani s nebe nepadají, ani v háji nerostou, ale že je mládenci a děvčence vynajdou,“ pravil Zverka.

„Té věru celý den hrdelce zvoní,“ přisvědčila stryně, „necht už na poli nebo doma, při přeslici nebo u krosna¹ sedí.“

„A či umí také tkát plátno?“ podiven ptal se Bohuš.

„Vždyť to u nás každá ženská zná, a nejen z lenu a konopí, ale i z vlny chlapcům na kabanice a nám na sukně a čeho potřeba v zimě. A Katuška zná pěkné plátenko tkát i příst, zná i čipky dělat i pěkně vyšívát, je to věru umná děvojna.“

„A kdo ji tomu všemu učil?“ ptal se Bohuš, prohlížeje pěkné krajky na strynině kápce a vyšívání na košili a cedile Zverkově, co mu stryně jakožto práci Katušky ukazovala.

„Jedna od druhé se tomu naučí, a která má vtipnou hlavu, nuž té přijde všelicos na um. Eh, vždyť bychom my ženy i muži v hůni chodit museli ako cikáni, kdybychom si to sami udělat neuměli a všecko v sklepích² kupovat museli,“ pravila stryně.

Mezi řečí došli ke Katušce, která právě kytice dovazovala; když přišli, podali jí mladíci klobouky. Odepnouc svadlou kytku s Bohušova klobouku, připjala naň pěknou čerstvou. – „Jaké to utěšené květy, červené, žluté, a pěkná ta tráva, jako péro,“ pravil Bohuš.

„To je psiarka a ty červené jsou klinčky³, a to je lubovník⁴; které děvče matka v lubovníku koupá, ta se potom všem chlapcům líbí,“ pravila stryně, ukazujíc na kvítko žluté jako živého ohňa květ⁵.

„Nekoupaly i vás v něm, Katuško?“ usmál se Bohuš, dívaje se jí do pěkných očí.

„Eh věru nekoupaly, vždyť jsem já se narodila na velkém se-

¹ Stav tkalcovský.

² Kupeckých krámech.

³ Karafiátky.

⁴ Helianthemum vulgare.

⁵ Květ sirový tak jmenují.

čenu¹, a to lubovník nekvete,“ zasmála se, podávajíc mu okrášlený klobouk. Kdyby městkou slečinkou byla, byl by si dovolil ruku jí za to políbit, věda, že by tím neurazil; ale Katušku netroufal si uraziti lichou dvorností městkou. S nevýslovnou libostí poslouchal zpěvný její hlas a více ho prostá její mysl a řeč dojímalý než uhla-zené hovory přecvičených městkých slečinek, a jakkoli mu nikdy o slovo nebylo mezi děvčaty a nejedné dvořil, ke Katušce neměl smělého tolik, aby jí byl řekl, jak se mu líbí. Díval se na její rozvíjející se krásu s rozkoší, jako poupě růžové se mu zdála, ale bál se dotknouti se ho, aby nesetřel pel s růžových lístečků.

Když i Zverkovi kytkou ozdobený klobouk podala, pohrozil jí, ukazuje na klobouk Bohušův, že na něm pěknější květy. Katuška pokrčila jen ramenem, a vyndavši z fěrtušky drobnou květinu, Bohušovi ji podala, řkouc: „Či znáte tu zelinku?“ – Bohuš že nezná. – „Nuž hle, to se jmenuje turanka²; valaši ji nosí při sobě, aby je nepomátalo, když chodí po hore.“

„Aj tam, kde v domě máta, vepchají turanku do všech čter uhlů jizby do povaly (stropu), potom u hlavních dveří, popod práh i ponad práh, akdyž tak turanka vepchána je, mátoha moci k domu nemá,“ přidala Zuzula, aby též ze svého rozumu prodala.

„Keď ale mátoha v pustých horách člověka pronásleduje, nuž je nejlepší prekabátit se, rozprávěl mně náš bača,“ ozval se Zverka.

„A jak je to?“ ptal se Bohuš s usmáním a Zverka vysvětlil mu, že to tak, koho mátoha honí, aby rychle obrátil si kabát neb kožich na rub, takže mátohu zmýlí, jako by jiný byl, a že ho nechá.

Neobmeškávajíce se šli zase dále malým údolíčkem podle potůčku, který se jim ale zanedlouho do prohlubiny ve vrchu ztratil. Od trativodu dali se s cesty do vrchu přes pirtě³. Zverka mínil, že je blíž, a šel napřed, poněvadž dobře cestu znal. Nebyl by Bohuš nikdy věřil, že by člověk takovou cestou trefiti mohl, jakou šli. Ani stopy jaké cesty, ač se zdálo na některých místech, jako by stromy uličku tvořily, a pod nimi na pěkném bujném pažitu se šlo; ale hned se octli zase mezi hustým stromovím, vysokými jedlemi a

¹ V lednu.

² *Erigeron acris*.

³ Lesní cesty.

smrky náramné tloušťky. Přes skaliny lézti museli, do vyskyt¹ naplněných tučnou prstí padali, v spletenině ostružin se jim nohy zaplétaly, a nejednou přes ohromné setlelé stromy lézti museli, strmo dolů, strmo nahoru. A přece to byla cesta, však známá jen domácím. Zverkašel po ní jistě jako po stole, ale ne cesta mu vůdcem byla, nýbrž stromy; po těch z obou stran se díval a na zářezy v nich pozor dával. Cestu tu naučil ho otec znát a otce snad děd; on sám pak leckdes ještě sekerkou znamení do stromu si udělal, kde nebylo dost jasné už, aneb že znamenáního stromu více nebylo. Přejdouce srázný polom², přišli na čistinu, kde dílem bujná pažit rostla, dílem pařezy ze země vyčnívaly, zarostlé mechem a bujným rostlinstvem.

„Zde trochu odpočneme a něco pojíme, vždyť máme ještě hodinu chůze na salaš,“ navrhla stryně, stršásajíc se sebe okyd³, jenž na ně v lese spadal. Zuzula hned sundala koš se hřbetu a Zverka ihned zapálil hubku, a utrhla za žmen⁴ suché trávy, která tam do kolen rostla a zase hnila, do ní ji vložil a lehko zavínil, a mezi prsty drže, rukou klátiti začal jako kývadlem, až se tráva rozžehla. Potom rychle na podkladek rozžatý položil suchého dřeva, o něž nouze nebyla, a za chvíli hranice pod stromy plápolala. Nebylo jí potřeba, ale Slováku je veseleji, když vidí ohníček vedle sebe hořeti. Stryně vyndala na pařez koláče a studené maso i čutoru s vínem; – když se trochu občerstvili, začala si Katuška zpěvovati „Teče voda podle vody, půjdeme my na jahody“, a už taky šla, pobízejíc Bohuše, aby šel s ní, což on nedal si dvakrát poroučeti. – Brodili se vysokou travou a kvítím, až přišli na místo, kde bylo jahoa trávnic až červeno. – Dali se do trhání, ale než on dvě utrl, ona jich deset v hrsti měla. – Když si na nich nalahodili, sedla Katuška na osušený pařez, a sundajíc s hlavy plenu, utrhla kus břechtanu, který se okolo pařezu vinul, kolem hlavy si jej otočivši. „A či mi to nepřísluší pěkněji nežli šatka?“ ptala se Bohuše.

„Vám všhecko sluší, Katuško, ale zajisté květiny panně nejpěkněji sluší.“

¹ Jámy od vykolčovaných stromů.

² Kde stromy od větru skácené leží.

³ Okyd; krůpěje, které na stromech viseti zůstanou po dešti, nebo rosa.

⁴ Přehrsli.

„Vždyť si u nás dívky rády věnce do hlavy pletou, když je se- noseč, nebo když si na louce besedujem. – A či to u vás není tak?“

„A snad na venku, ale v Praze přikrývají si děvčata hlavy kloboukem a čepcem,“ a vezma z rukávu nákresní knížku, vykreslil rychle slečinku v klobouku, která ale Katušce k smíchu byla. – I vzala knížku, a když se dost nadivila a nasmála tomu klobouku, obrátila list po listu a dívala se na rozličné krajinky, zámky a kroje. – „A či jste vy malíř?“ ptala se Bohuše. – „Nejsem; to maluju si jen pro svoji rozkoš a upamatování, když jsem někde na cestách. – Kdybyste mi dovolila, Katuško, prosil bych vás, abyste chvíli tak seděla, a já bych se pokusil vás vykreslit.“

„A či bych já byla hodna toho?“ ptala se skromně, oči nedůvěřivě na Bohuše obrátíc.

„Když vy ne, Katuško, tedy žádná,“ odslovil Bohuš.

„Nuž tedy mne vymalujte,“ odpověděla rdíc se, a složivši ruce do klína, kde měla ležeti kytici jahod a struček břechtanu, mlčky sedět zůstala. – Nad hlavou její bělely se květy keře kalinového, který osamělý vedle starého pařezu vyrůstal. – Bohušovi se ruka třásla a nejednou musel přestat; ale poštěstilo se mu, že spanilé děvče dobře vylíčil.

„Ach to já ažda nejsem!“ pravila a ještě více se zarděla než předtím, a když jí Bohuš malé zrcadlo podával, aby se podívala, zamlčela se. Náhle ale, jako by jí teprv cos napadlo, ptala se úzkostlivě: „A či vy chcete ten obraz při sobě nosit?“ – „Zajisté jako poklad ho budu chovat,“ odpověděl Bohuš. – Katuška ale přitisknuvši obrázek k sobě, šeptala třesoucím se hlasem a skoro slzíc, aby obrázek raději roztrhal, než aby ho s sebou vzal.

„A proč, Katuško, proč, povězte mně?“ zvolal Bohuš, uleknut jejími slovy.

„Rozpráví lidé,“ pravila tiše, „že když děvče komu svoji podobu dá aneb vzíti si nechá, potom za tím člověkem choditi musí, a kdyby kraj světa šel; taky prý ten člověk porobit¹ může.“

Nevědělt Bohuš ani, co jí na to odpovědíti; snad si přál, aby tomu tak bylo, jak řekla, ale děvčeti to znáti nedal a chlácholivě k ní pravil: „Věříte-li, Katuško, té pověře, a myslíte-li, že jsem

¹ Učarovat.

zlý člověk, tedy si obrázek nechte. Já vás tak v paměti mám, že si vás vymalovat mohu, aniž byste o tom zvěděla.“

„Nuž mějte si ho, Pánubohu poručeno,“ pravila po chvíli, odhodlaně obrázek mu podávajíc. Vzatl od ní obrázek, lehce stiskl jí ruku a mlčky ho uschoval. – Katuška také umlkla a sklopila oči do klínu a na ruku, na niž jí sedla malá beruška. Chvilinku nechala ji lézt, potom zdvihnouc ruku do výše, začala říkati jako děti: „Pánbožkova kravička, kam poletíš? Či hore, či dolů, či k milému Bohu?“ – Beruška po ruce běhala, jako by se jí nechtělo, až náhle se vzala na křídla a stranou pryč letěla. – „U nás se jinak říká,“ pravil Bohuš.

„Zde říká se tak, a děvčata hádají z toho, na kterou stranu pánbožkova kravička letí, na tu stranu že se vdají, a když vzhůru letí, že umrou,“ pravila Katuška vstanouc. Slyšeli právě také Zverku volati, aby šli, a tudy déle nemeškali a zpátky k ostatním se vrátili. Zverka byl již oheň zase rozhrabal a Zuzula břímě si naložila. „Vždyť ty ses nakrášlila jako nevěsta,“ pravila stryňe.

„Není to rozmarýn,“ usmála se Katuška, vzala plachetku pod paží a šli opět lesem po hladkých jehlinách strmě nahoru v stínu vysokých jedlin a smrků. Tu a tam plížil se pramének dolů a při něm celé křoviny paprutu¹, jehož květ si každý dostati přál v noci svatojanské, aby tím moc nabyl poklady v zemi ukryté viděti. – Ticho bylo po lese, jen tu a tam ozval se skřek orešníka, jestřába, aneb že káně s křikem z vrcholu stromu vyletělo. – Konečně vyjdouce ze zástromí na prostrannou čistinu, porostlou svěží zelenou travou, octli se na salaši. – Na horním konci stála koliba a košiary. – Od koliby přiběhl jim na kus cesty v ústrety velikánský bílý pes s náramným štekotem, ale když se Dunčo s ním začal přátelit a Zverka naň zavolal, přiběhl k němu, vesele ohonem metaje. – Jak pes zaštěkl, vyběhl z koliby malý kluk, podíval se, kdo to jde, a rychle zase skočil do koliby: „Ej bača, bača, jdú hore Zverka, Katuška aj stryňa Ulka!“

„Eh tri sta bohův, nuž čože!“ a vezma kotel snad vatry zpředu v kolibě na zemi hořící, v němž se vařilo kus berana v kyselém mléku, postavil ho do dřevěného v kolibě přepažení, kde stály ge-

¹ Kapradí.

lety s mlékem a rozličné nářadí. – Vtom přišli už hosté do koliby. – „Dej Bůh štěstí!“ pozdravili. – „No, daj Bůh, daj Bůh,“ odpověděl bača trochu v rozpačitosti, ale hned se také obrátil a přinesl tolik čerpáků¹ žinčice², kolik hostů mu přišlo. – „Nechcete-li být vyhřešen od bači, tedy to vypíte najednou,“ šeptal Zverka Bohušovi. I uposlechl dobré rady, a ač dřevěná ta nádobka, pěkně vyřezaná, za holbu míry měla, vypil ji. „Na zdraví,“ pravil bača, když vypili, a šel nabrat po druhé, to ale postavil na čistý podišiar³, – věda, že píti hned zase nebudou. – I ptal se potom, kdo by Bohuš byl, a když mu Zverka povídal, že je to pán z Čech, velice se divil a hned se začal ptát, kde je to. Slyše, že je pán po prvé na salaši, hned mu všecko ukazoval a jmenoval. – Koliba je dřevěná, velká bouda, uvnitř přepažena. Zpředu je pahreb, kde vatra hoří celý den a noc, nad ní od trámů dolů visí dřevěný silný hák, na nějž se kotel zavěšuje. – Dým vychází škulinami v střeše a dveřmi; za podkrovnice mi zastrkány bývají oštěpky⁴, které se v dýmu suší. – Mimo to je tam podišiar s čerpáky a lavice. Húně zavěsí na hřeby a valašky, když domů přijdou, zaseknou se do trámu. – Za přepažením stávají vysoké gelety⁵, čerpáky, dojačky, pěkně vyřezané formy na syrce a podobné nářadí salašnické. – Venku u koliby stojí košiary, ohrady to proutěné, do nichž se ovce v noci zavírají a při dojení jedna po druhé pouští. – Dají se rozkládat a skládat, poněvadž k jeseni s vysokých vrchů nížeji a nížeji se schází; tu se berou košiary s sebou, a kde zůstanou, tam se košiary zase rozloží. – Když vyšli z koliby, viděl Zverka kůži ovčí na střeše ležeti.

„Cože to, bača, či jste barana zařezali?“ ptal se bača. –

„Nuž a cože, veď ho slunečnica opálila, a keď je nie pravda, nachmňa Parom ubíje,“ zaklnul se chytrý bača. – I ptal se Bohuš, co tím myslí; bača mu vysvětlil, že je slunečnica slunkova dcera a že nenávidí statok (dobytek), který jí květnici po horách kazí a sežírá. – Má prý tvář jasnou jako slunko, a když se ovce či krávy dotkne, musí zahynout. –

¹ Dřevěná nádoba, co se jí žinčice nabírá.

² Ovčí syrovátky.

³ Dlouhé prkno visící u stěny, na něž se nádoby staví.

⁴ Syrce ve formě soudku.

⁵ Kbelíky, do nichž se mléko slévá.

„A či může se ta slunečnica viděti?“ ptal se Bohuš. – „Nikdy, ani si toho člověk žiadat nemusí,“ odpověděl s posuňkem hrůzy. „Jedon valach bol ju raz viděl, ale naskutku oslepol.“ – Když bača celé svoje gazdovstvo Bohušovi ukázal, vešel zase do koliby. Zuzula vyndala zatím z koše mouku, masť (sádlo), sůl na stravu a co zvláštní přídavek bačovi posilu v láhvi od gazdiny. Bača zase odevzdal stryjni zásobu čerstvého sýru na bryndzu, což si hospodyně potom doma samy nakládaly. – Ještě si chvíli odpočinuli, žinčice napili, bača jim ještě všelicos povídal o vlčích, o stádu svém a o poslední hrmavici, a jak v největším lijáku hledal zaběhlou ovci Tarkaňu. – Právě když odcházet chtěli, zazněly zvonce, valach přiháněl stádo, okolo něhož bílý pes obíhal a v pořádek je uváděl. – Valach pískal si na fujaru¹; byl oblečen jako bača, úzké gatě, namaštěnou košili hrubou s širokými rukávy, okolo těla opasek, od něhož zpředu vrecko s dohanem a po boku valaška visela. Na nohou krpce, na hlavě nízkou čapku; za okolkem z beránčí kůže viděti bylo krátkou hliněnou dýmku. Přes ramena měl přehozenou hnědou hůni. – Byl silný, vysoký chlap jako bača, od slunce do černa opálený, ruce sval a kost. – Dlouhé černé vlasy za uši měl sčesané. – Jak ho bača viděl, hned šel otvírat košiar a Bohuš se divil, když valach přihnál, jak každou ovci jinak jmenovali a jednu od druhé něčím rozeznali, buď tělem, buď vlastností, ačkoliv se jemu zdálo, že je Bakuša jako Tarkaňa a Belena jako Hvězdula nebo Bystrula. – Než kolibu opustili, dostal Bohuš od bači syrec jakožto host – což je způsob – a Zverka dostal od valacha z hada kůži, kterého byl ráno zabil, na potáhnutí rúry u dýmky. – I Bohuš navzájem bačovi něco dal, aby si „dobrou vůli“ způsobili.

Zuzula na cestě Katušce svěřila, že toho berana neopálila slunečnica, ale že si ho bača pro sebe zaklal a v kotli vařil.

„Nuž, vždyt proto dědo nezchudne, má jich ještě dvě stě – a bača chce také někdy maso jíst; jenže má pravdu mluvit,“ pravila Katuška.

„Nuž to,“ přisvědčila stará. – Cesta domů rychleji ucházela, neboť nešli pirtěmi, ale cestou schůdnější, ač delší.

Na cestě vypravoval Zverka o životě valachů na salaši, jak tam

¹ Píšťala pastýřská.

jsou bez přestání, od Jura do Dimitra, a kterak jsou proti všem nehodám otuženi. – Jak jim mnohdykráté potýkati se s vlky a za-
časté že je i chlapci¹ navštíví a nejpěknější berany odnesou a že
musí ještě „parády s nimi robit“ a žinčice se jim dát napít, aby po
dobrém odešli. Tak všelicos vespolek rozprávějící sstoupali s hory
dolů do zeleného údolíčka, jímž se prýštila „živá voda“², a zane-
dlouho octnuli se před domácí chyží, kdež je gazda i gazdina pod
ořechem sedíce očekávali. Nastalo opět rokování, gazda ale prvně
se ptal, co nového nahoře, a slyše o zkapání ovce, zavrtěl hlavou
a ušklíbl se, jako by chtěl říci: „Znám já tě, ferino!“ – O chvíli
zmizely ženské zpod stromu, i Zverka odešel; jen Bohuš zůstal
s gazdou seděti, a když si starý přál viděti, co Bohuš maloval, uká-
zal mu nejdřív kolibu a baču, což se starému velmi líbilo, a jako
by ho před sebou viděl, zahrozil mu: „Ty bolvan, ty!“ ale hned
dodal: „Nuž co, aj toho barana někdy si zařeže, přece je jinak
hodný bača, – jinak nedají už!“

Také Katuščin obrázek ukázal Bohuš a poctivě pověděl, jak se
děvče strašilo. „To tak lidé tárají,“ přisvědčil gazda a dlouhou
chvíli nemohl s obrázkem, ač jen nastíněného, oči spustit. „Tělem,
pravil hlasem pohnutým, „tělem nese se na matku, ale tváří na
otce, mého nebohého Juru.“ Slza leskla se na jeho šedých obrvách,
když obrázek Bohušovi podával.

„Než odejdu, udělám vám podobný,“ nabídl se Bohuš, vida na
starci, že by ho to těšilo.

„Eh věru, velkou radost byste mi udělali, nebo nevím, či nám
dlouho doma bude. Nedbám ji vdát, jako zde způsob, v patnáct-
tém šestnáctém roku že se dívky vydávají, ale když by ji přišli
prosit na poctivý chléb a ženich se jí líbil, nuž cože na to povím?
Jen jí už musím vůli povolit. Ale bych ji rád viděl v dobrém bydle,
neboť ji chováme jako tu jahodečku.“

Dojat tou řečí schoval si Bohuš obrázek, a že se svečeřovalo, při-
cházel dobytek domů, což je z další rozprávky o Katušce vytrhlo.
Ona sama, slyšíc zvonce krav, vyšla ven a přivolávala krávy, dá-
vající každé zvláštní jméno. Gazda začal mluvit o svém statku, vy-

¹ Chlapci z hory, hajduci.

² Každou vodu bystro tekoucí zovou živou.

pravoval, mnoho-li od každého má, neopomenuv při slově „ošípané“ – s oprošením vaší poctivé hlavy – dodati. „A jako ovce, volí, koně, tak i krávy mají každá své jméno,“ pravil dále; „je-li veselá – Veselena, má-li štíhlé nohy – Jelena; je-li doma chována – Chována a tak podobně.“ – Po některé chvíli utichl šum na dvoře, vše bylo v pořádku a gazdina volala k večěři.

„A či máte už dřevo nachystané?“ ptal se gazda chasy.

„Eh, bude to hranica,“ zaluskl si Zverka. „Jen co hvězda vyjde, půjdeme, abychom první pálili!“ –

Bylo po večěři. – Bylo se zatím trochu setmělo; jak první hvězdička na obloze zableskla, chasa svobodná sebrala se a všickni čistě oblečení brali se na Brezovou. Dcera gazdova, zeť, starý gazda i Bohuš šli zároveň s chasou, ale na podívanou jen. Stará gazdina ale, stryně a stará Zuza doma zůstaly nejen k hlídání domu, ale aby také obvyklé prostředky užívaly k zahrnutí zlých strig¹, které také tu noc rejdy své prováděly a zvláště dobytku škodily. – Na nejvyšším místě na Brezové, uprostřed starých břiz a jedlí, nakladena byla vysoká hranice a při ní na stráži stáli šuhajové, než by chasa přišla. – Na jihovýchodní straně při úpatí vrchu leží dědina, od níž z povolně přes zorané pole a pastviny cesta na vrch vede. Na sever spadá vrch srázně dolů, skoro k samému břehu Hronu, odkudž se dnem a nocí bušení a klepání z železných dílen ozývá. – Na západ strmá je stěna, holá skála, ale pěkná vyhlídka na hronské údolí, až k Lopeji a dále. – Vědělat chasa, že to nejpěknější místo k pálení ohňů. Když přišla družina Medvedů na Brezovou, bylo tam již i mnoho vesnické chasy, děvčat i šuhajů; na vrchu nebyla dosud všecka svobodná mládež a co chvíle jich přibývalo. – Gazda se svojí rodinou a Bohuš postavili se stranou mezi břízy, Katuška vstoupila mezi děvčata, Zverka k šuhajům. – Zapálila se hranice a v okamžení vysoko plamen vyšlehl a rudým světlem osvětlil okolostojící břízy; zavejskli chlapci jedním rykem, – až se to daleko rozléhalo. Děvčata vzaly se za ruce, utvořily kolo okolo ohně, a točíce se z povolna kolem, zpívaly:

*Keby já vedela, kedy bude Jána,
ver by som nakládla na tri strany ohňa;*

¹ Čarodějnic.

*jedon by nakládla od slnca východu,
druhý by nakládla od slnca západu;
tretí by nakládla mojému milému,
mojému milému, šuhajku švarnému.
Jáno, Jáno, Vájano! –*

Nato následovalo množství písní, nejvíce milostných, jež děvčata při neustálém točení se odzpěvovaly, až hranice padati začala. Tu přiskočili chlapi, schytali hořící hlavně, točili jimi nad hlavou, vyhazovali je do výše, helékali a zpívali, až se hora otrásala. Mezi tím vzplanuly ohně i na jiných vrších, hluk a zpěv se zanášel s vrchu na vrch, až údolí hlaholilo. Když oheň trochu spadl, začaly děvčata přes něj skákat a každá snažila se skočit co nejdál; ale přece jen šuhajci dále skočiti dovedli. Ale bylo při tom žertu a smíchu dost a dost; děvčata škádlily chlapece, chlapi děvčata, a tu přinesl chlapec čerstvého zase chrastí, hodil na žhavé uhlí, až vysoko plamen vyskočil, a děvčata vzaly se za ruce a znovu začaly zpívat:

*Ej húsky, moje húsky,
ej biele moje húskyl
ej vysoko letíte,
ďaleko vidíte,
ej či ste nevidely,
ej mojho milého?*

*Ej po tabore chodit,
ej čtyry kone vodit,
ej, keď ho uvidíte,
takto mu povedzte:
že sa musím vydat,
nemuožem ho dočkat. –*

Melodie písně té byla překrásná. A mnoho jiných zase zpívaly, v chóru i jednotlivě, aneb jeden druhému přizpěvoval. Tu děvče, již mladý chlapec cosi přišeptával, zpěvem odpovídá:

*Nač ti šuhaj, mladá žena,
keď ty nemáš zimoviska doma?*

a on odpovídá:

*Narubám si čtyry vozy trňa,
budeme mať zimovisko doma.*

A tak ze všech konců ozýval se zpěv a radost, a všem hořely tváře rozkoší. Tu i tam dovolil si chlapec děvče i pobožkat a obejmout, ale nebylo žádné rozpustilosti při tom. Bujní chlápci rozličné kousky tělocvičné vyváděli, sekerkami zvrтали a přes oheň přeskakovali jeden přes druhého, až jednomu půl širice shořelo. Vždy, když oheň dohořival, nově se naložilo a děvčata opakovaly: „Jáno, Jáno, Vájano.“ – Bylo již pozdě, když gazda napomenul, že by čas byl domů jíti. – Shrabali tedy šuhajci oheň na krbu, přikryli prstí a šlo se domů. Ohně na druhých vrších také již pohasly, ale na obloze vyšel měsíc a osvětloval bledým svitem hronské údolí. Jdouce domů, jako by si řekli, začali jedním hlasem:

*„Vinohrad, vinohrad, zelený vinohrad,
nejdi preč, šuhajko, prenocuj že u nás!“
„Veď bych já nocoval, sivá holubička,
kebys ma zbudila, keď vyjde zornička.“*

*„Už zornička vyšla, povedá, že svitá,
vstaň že, milý, hore, už ja budem bitá,
už ja budem bitá od mojej mamičky,
že som nenažala zelenej travičky.“*

*„A já budem bitý od mojho tatička,
že som nenapojil vraného konička;
vysoko zornička, dobrá noc, Zuzička!“
„Ešte vyššie nebe, Pánboh daj aj tebe.“ –*

„Dobrá noc! Dobrá noc!“ znělo ze všech stran, neboť se dělily cesty, jedna k dědině, druhá k chyži Medvedů. I Bohuš, ačkoliv jen divákem, tak rozjařen byl všeobecnou veselostí, že i do zpěvu s druhými se pustil. Nic mu neušlo při slavnosti té, a jakkoli tam bylo několik hezkých děvčat, zvláště pěkně urostlých, proti Katušce

bylo to všechno rosa. Každý pohyb její byl pln přirozené miloty. Také vesničtí chlapci chovali se k ní docela jinak než k ostatním děvčatům, po celý večer si netroufal žádný vzít ji kolem pasu aneb ji štípnout do ramena, aneb jí nenazdajky dát políbení, jak to jiným dělali. – Zverka točil se ustavičně okolo mladého hezkého děvčete a třikrát skočil za ní šťastně přes oheň. Když se ho Bohuš ptal, čím to děvče je, skoro se zapálil, řka: „To je moje vrstovnice Fruža, dcera rychtářova.“ – Neptal se Bohuš více, ale v duchu přál dobrému hochu štěstí, aby se mu sny jeho pravdou staly, jakož i sám sobě. – Když k domu přicházeli, nahodilo se mu jít vedle Katušky. I ptala se ho, či viděl již Jana kde pálit. „U nás,“ pravil, „pálívaly se ohně svatojanské též, ale už tuším všude to pomínulo a se zapovědělo; viděl jsem to zde po prvé a jsem tomu rád. Ale proč je při tom přeskakování přes oheň, vždyť je to nebezpečné?“

„Nuž to jinak být nemůž, vždyť se to přeskakuje za to, co by člověk rád, aby se mu podařilo. Když šťastně přeskočí, podaří se, a když upadne aneb se popálí, nuž se to nepodaří.“

„A co vy jste si myslila, Katuško?“ ptal se Bohuš.

„Lonský rok jsem přeskakovala,“ usmála se, „aby dlouhý len byl, a zdařilo se mi.“

„A dnes?“ ptal se Bohuš. – Chvilí neodpověděla, až přece pravila: „Dnes – dnes jsem – pověděla tak: Za to, co kdo lubí, a jednou aj za zdraví rodiny.“

„A zdařilo se vám; já viděl!“

„Zdařilo; ale vždyť se to jen jako památka slaví, že to i naši předkové slavili, říká dědo, a že se tomu nemusí víra přiřkládat,“ pravila Katuška; ale Bohuš vyrozuměl z její řeči, že by radší věřila než nevěřila, a rád by byl věděl, zdali přece na jistou osobu myslila; ale otázka uvázla mu na rtech.

Když vešli do stavení, cítili všude zápach černobýlu, jímž ženské stavení vykadily proti strigám. Dávající si vespolek dobrou noc, každý na své lože se ubíral. Bohuš ale otevřel okno a dlouho ještě díval se do krásné, jasné noci, na temné vrchole hor a zelené pod nimi údolí, kde se kolíbaly bělavé obláčky nad vrbami okolo potoku, třpytíce se ve svitu měsíce jako stříbrná roucha. – Tam, vypravovali si lidé, že tancují lesní panny (bosorky) při svitu měsíce, že sladce zpívají a mladé hochy k sobě vábí. Běda ale tomu,

kdo by v kolo jejich zvábiti se dal! Toho by prý „ulubily“, nohy po kolena mu utancovaly a tělo v povětří rozmetaly, aby ani památky po něm nezůstalo. Ráno, když šly děvčata na trávu a vídaly na lukách místa, kde nebylo rosy, říkaly: „Tu tancovaly v noci bosorky; rosa je setřena!“ – „Jak mnoho krásné poesie jsem zde našel,“ myslil si Bohuš zavíraje okénko; „ale nejkrásnější poesii v celé té přírodě je přece jen ona!“ dodal, vrhaje se na lože.

★

Ráno než slunce vyšlo, vybíhaly děvčata do polí mýti se žitnou rosičkou, zpívající přitom:

*Tvár moja, tvár moja, kvitni mi ružičkou,
budem ta umývat tou žitnou rosičkou;
tou žitnou rosičkou, sbieranou za rána,
kým slnce nevyjde na svatého Jana. –*

Katuška nebyla mezi nimi; seděla v své komůrce, hlávku na loket opřenou, a smutně si zpívala:

*Tak je obloženo mé srdce slzami,
jako je uhorská koruna perlami. –*

Ani sama nevěděla, proč jí smutné jen zpívaníky na mysl padají, proč jí do pláče, kam se poděla ta její „dobrá vuolička“.

Kdožví jak dlouho by tak byla seděla, kdyby nebyla babička přišla. Začala se rychle strojiti, aby babička nepoznala, že není, jako byla, aby se neptala proč.

Když Bohuš dolů k snídání přišel, ne již ve Zverkových, ale v svých šátech, byla celá rodina pohromadě i čeleď; i přišel všem na první pohled, jako by to on nebyl; on ale cítil se přece jen volnějším ve svém dávno obvyklém šatu, což i gazda hned na něm poznal. Ve Zverkových šátech zdál se jim skoro jako jejich, ale když ho v panských šátech viděli a od paty do hlavy prohlídli, myslil si sám gazda: musí to být z hodného domu dítě. Katuška jediná se po něm neohlížela, ale když do jizby vešel, zčervenala

i zbledla. Byla ráda, když dědeček Blažu pobídl, aby jsa z chlapů nejvyšší, zeza grady¹ bíelé králíky² dolů podal, aby se vidělo, či kvítok uschl, či neuschl. Bohuš nevěděl, co to za králíky, ale když vzhůru se podíval, viděl za gradou celou řadu bílých kvítků, jeden vedle druhého. Ty se tam večír daly; pro každého jeden, od nejstarší hlavy počítajíc do nejmladší. Čí kvítko do rána zcela uschlo, ten prý do roka že umře. Blažo sundávaje kvítky dolů, každému jeho podal; byly sice mnohé uvadlé, ale žádné nebylo tak čerstvé jako Katuščino, což ale tím bylo, že kvítko pro ni určené ne zcela rozvité bylo. Jediná Zuzula měla kvítko zcela suché. „No Pánubohu poručeno, když mám umřít, umřem, však jsem už dost stará,“ pravila plačíc.

„Eh blázne ty starý, snad bys tomu nevěřila, to jsou zvyky, obyčeje našich předků, kteří tomu snad věřili; my to děláme na jejich památku, ale nesmíme již všemu věřit,“ pravil gazda, ač tajně sám mnohému věřil. –

Zuzula se trochu upokojila, když jí to gazda tak řekl, ale přece jí to z hlavy nešlo. – Po snídání podal Bohuš gazdovi nástin koliby a bači – a obraz Katuščin, ale ne pod keřem kalinovým ověncenou zeleným věncem. Dělal je časně zrána, chtěje starci radost udělat, což se mu i podařilo. – Potom děkoval za vlídné pohostinství a oznámil, že je na cestu připraven, ač dost nerad. – Všickni, aby ještě zůstal; jediná Katuška mlčela, ale jako by jí nůž do srdce vrazil, i vyšla, jako by musela ven, a šla do srubu, a ve srubu nevěděla, co tam chce; na dvůr vešla a z dvoru do sadu až do nejzazšího konce pod jabloň; tam na kolena padla, a ruce zalomíc, vzkřikla: „Cože to se mnou, bože, bude!“ –

A v jizbě pravil tu chvíli gazda: „No, když jinak být nemůž, jděte s Pánembohem, a když zase někdy do naší krajiny přijdete, víte, kde bydlíme. – Nuž ale tu valašku přijměte na památku, sám jsem ji dělal. Nuž a dříve vás domů nepustíme až po polední, když prosto domů chcete; přijedete do Brezna dosti časně, Zverka vás tam doveze jako na tátoších. A ty Zverko, cože, dej pánovi ty šaty, nech je tam ukáže doma a často se na nás zmyslí. – Eh veru som se až roztěžkal,“ dodal starý pohnutým hlasem a stará přisvědčila,

¹ Grada, hrada, příční trám na stropu.

² Také květ sv. Jana, *Chrysanthemum leucanthemum*.

že i jí Bohuš jako syn přicházel. – Když se vše umluvilo, žádal Bohuš s gazdou o samotě mluvit. – Co mluvili, to nikdo nevěděl, ani by nikdo neuhodl, ale „zaklela se kdys země ráji, že se pod sluncem nic neztají“. Snad i to najevo přijde. Byli ale oba pohnuti. –

„Katuška – Katuška – kde jsi – ozvi se!“ tak to znělo z úst babičky; hledala Katušku po stavení, hledala ji jako vajíčko, a Katušky nikde.

„Snad šla s děvčaty věnce házet do potoka?“ mínila dcera.

„Ne, ne, to by ona byla ohlásila,“ kroutila hlavou babička.

„Aneb šla k horárce; stůně jí děvčička a víte, že ji má Katuška ráda,“ pravila stryně. –

„No, hledejte ji, však někde bude,“ kázal gazda, jda se Zverkou ohledati vůz, na němž host odjeti měl. – Bohušovi také to divné bylo, kde by Katuška byla; byl starostliv o ni, neboť jak náhle od stolu odešla, neviděl ji, a byl by se rád ještě pohledu jejího nabažil, vždyť ji měl za několik hodin opustit a dlouho neb nikdy nevidět. – I běžel do své jizby pro klobouk, chtěje ji hledat, a tu oknem se podívaje do sadu, viděl běleti se cos v zeleni. „To je ona,“ pomyslí a již letí dolů a do sadu, kde v nejzazším koutě Katušku pod jabloní státi vidí, všecku skleslou. „Probůh, Katuško, co je vám, – hledají vás; co se vám stalo?“ ptal se hlasem třesoucím, vida ubledlou, uslzenou její tvář. Spustíc složené ruce dolů, pohlédla na něho – až mu to duši projelo – a s úsměvem na rtech a se slzami v očích pravila: „Myslím, že mi z očí přišlo.“

Při tom pohledu, těch slovích zapomněl Bohuš na všecka předsevzetí; nic neviděl na světě než ji. Ruce jí líbaje zvolal: „Mně, mně, Katuško drahá, přišlo z očí, z tvých očí! Díval jsem se do nich tak dlouho, až se mi srdce rozbolelo. Ty sladká, drahá, jediná má, – miluješ mne?“ ptal se tiše, ovina rámě okolo štíhlého jejího pasu. Jako osikový list zachvěla se, slza vyhrnula se jí z očí, a přitisknouc ruce k srdci, pravila šeptem skoro: „Slyšíc, že odjedete, bylo mi, jako bych umřít musela, – a nyní – ach já to neumím vyslovit, jak mi je!“ –

„Má roztomilá!“ zvolal Bohuš všecek šťasten jejím vyznáním. Úžeji přivinul drahé děvče k srdci a zlíbal oči i bílé její čelo. – Dlouhou chvíli stáli tak v tichém láskání a v sebe zahledění. Když

se Bohuš vzpamatoval, vzal Katušku za ruku, a co k ní mluvil, padlo do srdce jejího jako teplý deštíček na vadnoucí lučinu. – Když ze sadu vycházeli, nevyhlížela již Katuška jako hravé děcko, ale jako Bohušova oddanica¹, a Bohuš vedle ní se nesl, jako by v ní „tři světy“ měl. –

Téhož dne k večeru loučil se Bohuš s obyvateli chyže pod horami. – Všickni byli pohnuti i gazdina; gazda ale spokojen dával mu sbohem. – Věděl co, ale nepověděl. – Katušce se ruka třásla, když ji svému jedináčku na rozloučenou podávala, a slza kalila jí oko; ale když on důvěrně na ni pohlédnuv, zlatý kroužek na snubním prstu pravé ruky k ústům přitiskl a na její ukázal, utřela slzu s oka, a když vůz s očí jí zmizel, tiše vešla do stavení. – Večír ale, když děvčata pod okny na louce zpívaly:

*Milovali sme sa ako holubičky,
rozlúčili sme sa ako lastovičky,
nechal si mňa, drahý, v žialu postavenú,
a ty si zuletel za horu zelenú,
za horu zelenú, za ten čierný oblak,
milý, duša moja, skuoro² sa mi navrát,*

tu zaplakala.

*

Rok minul, co umřel starý pan Sokol ze Sokolova, a půl druhého roku, co zabloudil syn jeho – který se od té doby doktorem práv stal a bohatým dědicem – do chyže pod horami. –

V salonu Frau von Sauerschüll – jak se paní Zavřilová psala –, u níž se scházela jen nóbl společnost, na to ona si zakládala – býval mladý pán Sokol ze Sokolova (ona ho baronem zvala) velmi rád viděn z mnohých příčin; za jedno, že byl „von“, za druhé bohatý, za třetí doktor a za čtvrté, že slečna Amélie, dcera její, na vdaní byla, krása to, okolo níž mladí páni lítali jako motýlové okolo růže, zovouce ji královnou všech plesů. – K tomu zpívala jako švédský

¹ Panna zaslíbená.

² Záhy.

slavík, na fortepianu byla mistryní, francouzsky, anglicky znala, Decameronu četla před spaním v originálu a španělsky se učila. – Všechny romány znala a o divadle rokovat uměla jako o módách. – Frau von Sauerschüll nepochybovala a slečna Amélie tím méně, že by si každý z těch pánů za čest pokládal, kdyby si ho vzala, – a proto skoro za jisté měla, že se pan Sokol o Amélii ucházeti bude, jak jen smutek odbude a z cest se vrátí, na které po smrti otcově se vydal. – Vždyť se k ní vždy se zvláštní zdvořilostí choval, na housle ji při hře provázel a slečna Amélie tvrdila, že je do ní zamilován. – Uplynul čas, který si byl mladý Sokol na cestování do ciziny určil; v salonu Frau von Sauerschüllové čekali ho již každý den, i s přítelem, který s ním cestoval – ma chère maman myslila již na věno –, když tu najednou strašná zvěst salonem Frau von Sauerschüllovým otřese. – „Skandál, hotový skandál! Kdo by se toho byl nadál, že si on, nóbl člověk – vzdělaný – bohatý – který to nejkrásnější děvče míti mohl z nóbl rodiny, že si ten vezme praprosťák – cikánku!“ –

„Ale snad ne cikánku, Frau von Zaplethal!“ zvolalo několik hostů na paní, která s novinou tou přišla. „Veritabel cikánku, vždyť v té zemi jen cikánky jsou; prý mu učarovala,“ jistila Frau von Zaplethal.

„Skandál, skandál!“ – Vtom přišel nový host. „Ach, pane doktor!“ radostně znělo ze všech úst. Přítel, jeho spolucestovník, ten jim to nejlépe poví. Sotva se dočkati mohli, až by sedl. –

„A kde, pane doktore, jste přítele svého nechal?“

„V novém jeho domově, – kde s mladou svou krásnou paničkou se ubytoval.“ –

„S krásnou?“ –

„Ano, paní moje, s krásnou, ušlechtilou, bohatého kmeta vnučkou, jejíhož otce přítelův strýc náhodou zastřelil.“ –

„Ach tedy povinnost ho k tomu vedla?“ pravila domácí paní. –

„To se teprv později vysvětlilo. Ona byla první jeho láskou; při ní teprv našel, co pannu kráslí!“ odpověděl doktor s úsměškem, a pokloně se vybrané společnosti, odešel. – Slečna Amélie ohrnula pysk, hlavou hrdě pohodíc, ale chère maman ten skandál odstonala.